

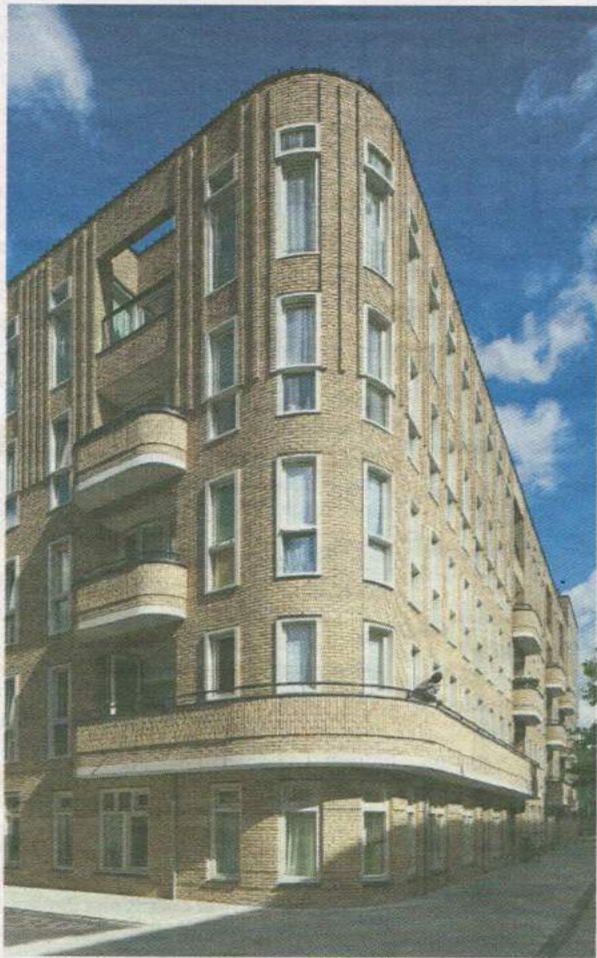
Jaarboek

De crisis heeft de *Superdutch*-architectuur, 'gekenmerkt door een *the sky is the limit*-houding' en 'ongebreedeld experimenteren', de nek omgedraaid. In het jaarboek 2013/2014 constateert men dat het wel goed gaat.

Tom Avermaete e.a.: Architectuur in Nederland. Jaarboek 2013/2014.
nai010 uitgevers, 170 blz. € 39,50

Hoewel de crisis het aantal architecten heeft gehalveerd laat het jaarboek 2013/2014 de misère links liggen. Eén architect durft te somberen in zijn bijdrage.

Architectenbureau Hoogeveen: **Kraaipan**, Amsterdam

Jo Janssen/Wim van den Bergh: **Treebeek**, Brunssum

Neutelings/Riedijk: **Rozet**, Arnhem

FOTO'SUIT BESPROKEN BOEK

Het feest van 'Superdutch'-bouwen is over

Door **Bernard Hulsman**

De economische crisis die in 2008 begon heeft de Nederlandse architectuur hard getroffen. Nieuwe kantoorgebouwen zijn zeldzaam geworden en met 40.000 stuks was de woningbouw in 2013 gehalveerd ten opzichte van die in 2007. De daling van het aantal architecten was navenant, van zo'n 15.000 in 2008 tot 7.500 nu. Maar in de jaarboeken *Architectuur in Nederland* van de afgelopen jaren was er van de crisis nauwelijks iets te merken.

Dit is minder raar dan het op het eerste gezicht lijkt. Want al wordt er in Nederland nu veel minder gebouwd dan voor de crisis, er vallen voor een jaarboek altijd wel een stuk of dertig goede of uitstekende gebouwen te vinden in Nederland.

Ook in het nieuwe jaarboek *Architectuur in Nederland* wordt weer nauwelijks geschreven over de crisis. Veel ar-

chitecten mogen dan aan het einde van 2013 plotseling hebben beseft dat de van staatswege opgelegde verhuurdersheffing van 1,7 miljard euro het einde betekent van de beroemde Nederlandse sociale woningbouw, voor de vier redactieleden van het jaarboek was het jaar 2013/2014 vooral *business as usual*.

Weliswaar stellen ze in de inleiding vast dat de hoogtijdagen van de *Superdutch* architectuur, 'gekenmerkt door een *the sky is the limit*-houding' en 'ongebreedeld experimenteren', nu voor goed voorbij zijn, maar verder gaat het eigenlijk wel goed. 'Er wordt in Nederland nog veel gebouwd en de kwaliteit van de architectuur is door de bank genomen van een hoog niveau', schrijven ze over de gebouwen die in het jaarboek zijn opgenomen, zoals het St Nicolaaslyceum van DP6 in Amsterdam, het cultuurgebouw Rozet van Neutelings/Riedijk in Arnhem en de Glazen Boerderij van MVRDV in Schijndel. En

al heeft de jongste generatie architecten, onder wie DUS en ZUS, nog weinig tastbare resultaten voortgebracht, 'de individuele en collectieve woningbouw blijft het laboratorium bij uitstek van de Nederlandse architectuur.'

In de essays zijn crisis en meer vraagstukken ook niet te vinden

Ook in de drie essays zijn de crisis en maatschappelijke ontwikkelingen als globalisering en de sloop van de verzorgingsstaat ver weg. Universitair hoofddocent Tom Avermaete beschrijft in de theoretische verhandeling 'De context als project' met veel omhaal van woorden hoe verschillende jaarboekarchitecten in hun ontwerpen rekening houden met de omgeving waarin ze

bouwen. Projectontwikkelaar Edwin Oostmeijer laat in een merkwaardige bijdrage met onder meer kiekjes van hemzelf en zijn kennissen zien dat hij een man van de wereld is en zelfs vrienden in San Francisco heeft.

De enige auteur die het feest van de Nederlandse architectuur verstoort is architect Hans van der Heijden. In 'Nederlandse tradities' zet hij uiteen dat het werk van de twee tegenpolen van de huidige Nederlandse architectuur, de postmodernist Sjoerd Soeters en de supermodernist Winy Maas van MVRDV, minder van elkaar verschillen dan hun woorden doen vermoeden. Beiden brengen, volgens hem, de theorieën in praktijk, die de grondleggers van het postmodernisme Robert Venturi en Denise Scott-Brown uiteenzetten in *Learning from Las Vegas* uit 1972. En beiden maken op een oppervlakkige, montage-achtige wijze gebruik van de traditie.

Hun vrolijke en ironische traditionalis-

me plaatst Hans van der Heijden tegenover het ernstige traditionalisme van Midden-Europese en Britse architecten als Vittorio Lampugnani, Hans Kollhoff en Adam Caruso. Vergeleken met hun werk steekt dat van de meeste huidige Nederlandse architecten armzalig af, stelt hij vervolgens vast. En dat is niet aan het buitenland voorbijgegaan, zo sombert hij verder. De Nederlandse architectuur, ooit wereldwijd bezongen als de hipste ter wereld, is niet langer een exportproduct, maar is naar binnen gekeerd en heeft de aansluiting verloren met de internationale architectuur waar het gaat om 'thema's als het lelijke en het gewone'. En 'dat is merkwaardig en verontrustend', zo besluit hij, 'omdat precies die eigenschap zo vaak als de kracht van de traditionele architectonische cultuur van Nederland is gezien.' Zo eindigt het feest in *Architectuur in Nederland. Jaarboek 2013/2014* dat zo opgeruimd begon, toch nog met een kater.

Sebastiaan Kort oogst deze week de boeken in de uitverkoop

Ramsj

LES TRÈS RICHES HEURES

Jean Longnon, Raymond Cazelles & Millard Meiss (red.): The Très Riches Heures of Jean, Duke of Berry. Gebonden, George Braziller Inc. Publishers 1969, 224 blz., van €99,- voor €29,95 bij Preamsela in Amsterdam (020-6624266; preamsela.nl)

Les Très Riches Heures du duc de Berry, het beroemdste verluchte getijdenboek uit de late Middeleeuwen, werd eerder door deze krant het 'spectaculairste werk' genoemd uit het kleine oeuvre van de drie gebroeders Van Limburg. In deze Engelse editie zijn alle miniaturen in kleur en op schaal te vinden. Ingeleid door Middeleeuwen-specialist Millard Meiss.

SEKSUELE REVOLUTIE

Faramerz Dabhoiwala: The origins of sex. A history of the first sexual revolution. Gebonden, Oxford University Press 2012, 484 blz., van €34,95 voor €12,50 bij Het Martyrium in Amsterdam (020-6732092; hetmartyrium.nl)

Door de Westerse pers omarmd historisch werk over de 'eerste seksuele revolutie'. Dagboeken, rechtbankverslagen en geschriften laten zien hoe tussen 1660 en 1800 een ommekeer plaats had in het denken over seksualiteit.